

Присвячую батькові.
Я йду своєю дорогою, але твоїми слідами.
Ти завжди будеш між рядків.

Серпень 1994 року

— Ти чому тут сидиш сама?

Даремно намагаючись пробити промінням густу крону старого дуба, сонце важко котилося по небосхилу, ніби натомилося весело світити й гріти потріскану від посухи землю. Полуденна серпнева спека випалювала траву невеличкого парку, нахилила голівки висаджених на клумбах петуній і чорнобривців, натирала до блиску пофарбовану в червоне металеву дитячу гірку й невпинно відвоювала шматки прохолоди під розлогим деревом. Та велике темно-зелене листя із сухими, мов поржавілими, кінчиками вперто не здавало позицій, затіняючи маленьку, збиту з дощок лавку. Ольга вже деякий час спостерігала за дівчинкою в блакитній ситцевій сукенці. Та спокійно сиділа, гойдаючи ногами, взутими в сандалики із задертими, як голівки зміюк, хвостиками. Дитина підняла на неї свої великі сірі очі, але на запитання не відповіла.

— Як тебе звати? — жінка скинула головою, щоб прибрати неслухняне світле пасмо з обличчя, і вловила по-дорослому лукавий погляд. — Хочеш, щоб я вгадала?

Вона притримала довгий поділ, сіла навпочіпки й почала перераховувати:

— Яночка? Ні? Аня, Ганнуся? Інна? А, можливо, ти Ніна?

Дівчинка весело засміялась, показавши відсутність двох передніх зубів:

— Ти, тьотю, світишся! Але є чорна плямка. Ось тут, під волоссям... Дай руку! — мала обережно торкнулась до її чола, а потім ухопила простягнуту долоню тоненькими пальчиками. — Ти віриш у чудеса?! Хочеш їх побачити? Тільки бажати потрібно сильно-сильно!

— У тебе гарна фантазія... та на одне диво я дивлюсь саме зараз! Де твоя мама? — Ольга усмінулась і знову роззирнулась на всі боки.

— Там! — дівчинка показала пальцем за дерева, де висока чорнява жінка купувала морозиво в синьому, схожому на будиночок Баби Яги, кіоску. Відчувши погляд, вона помахала їм рукою.

— Ти не розмовляй більше з незнайомими, добре?

— Чому? — дитина округлила очі. — У мене немає незнайомих, я всіх знаю. Я тобі зараз не потрібна. Бувай, тьотю! Щасливої дороги!

Дівчинка скочила з лавки й весело побігла до своєї мами.

«Щасливої дороги?» Я нікуди не їду... Що за чорні плями? Може, підійти до них?» Та пара швидко розчинялася, немов марево, у м'якому мереживі гілля сонного парку.

***

Кладовище виринали несподівано. З глибини старого захаращеного лісу, де блідо-зелені молоді пагінці, слабкі й тоненькі, швидше означали повільне вмирання, ніж оновлення та розростання. Посеред поламаних трухлявих дерев, пеньків, сухого гілля, тогорічного, нанесеного негодою бруду, що

ніяк не хотів змиватися з вологого, поритого червами ґрунту. Трохи далі від стежки, куди не піде заблукалий подорожній, не забреде затятий грибник, не прибіжать, граючись, дітлахи. У солодкувато-нудотному, ледь помітному дусі гниття, що дбайливо огортав і пестив згубними парами кволелістя. Те, не встигаючи зміцніти, падало долі, кружляючи, відправляючись у свою останню путь.

Порослі мохом, який стелиться суцільним килимом у вічному затінку, кам'яні надгробки неначе переховувались від випадкових очей у високій траві, подекуди сухій і тьмяній, з дрібними блакитними квіточками, такими ж блідими, мовби неживими й чахлими. Сірі, з незрозумілими написами, що вже й на написи не схожі, просто купа паличок, рисочок, ум'ятин. Козацькі хрести різного розміру, одинокий, новіший залізний звичайний хрест із поржавілою табличкою. Також без імені.

І чомусь тихо: ні пташки, ні комара, ні мухи, ні бджоли — нікого... Навіть вітер замовкає. Могили зовсім небагато, хоча, можливо, не збереглися надгробки, й усюди, де ступає нога, лежать чийсь кістки. Тут не відчувається енергії, сили, трепету. Немає страху, лише пустота. Це місце обходять бродячі здичавілі собаки, оминають звірі, воно відсутнє на карті, викинуте із сердець, стерте з думок. Кладовище померло разом з останнім видихом останнього втаємниченого. Того, хто знав, хто навідувався, кому не було байдуже.

Автобус ледь повз. Усе під гору й під гору. Двигун натужно підвивав, фиркав і нарешті, майже на вершечку, ще раз голосно пчихнув, — і замовк. Водій повідчиняв двері, багажні відділення, і натомлений та розпарений люд висипав на узбіччя. Худий,

прокурений дядько з чорними загрубілими нігтями на руках скинув сорочку й, піднявши капот і виблискуючи ребрами, заліз під нього по пояс. Час минав. Сонце зникло, злившись із безхмарним білим небом у суцільне сліпучо-яскраве світло. Смажило до холодного ознобу, до сухого болю в горлі. Автобус стояв.

Пасажири розбрелися. Хто, взявши валізи, повернув назад до траси, в надії спіймати попутку. Хто ліг на галявині, знайшовши гарячий затінок. А хто пішов до лісу розім'яти ноги, подихати чистим повітрям без чадних газів міста, зійшов зі стежки, замилювавшись блакитною квіточкою чи мальовничо впалою колодою, а, можливо, відволікшись на звук або вгледівши вдалині звабливий чимось силует. Далі. Вглиб. До кладовища.

Потім ніхто нікого не перераховував, не розшукував. Покричали на різні боки. Почекали. Хтось щось бачив, хтось чув чиюсь розмову. З тим і поїхали до місця призначення. Так само повільно й пчихаючи на кожному підйомі.

1.

Селище з мальовничою назвою Васильки розташовувалось за кілометрів шістдесят від міста й доживало, здавалось, свої останні роки. Молодь повіжджала, й усе більше хат ставали пустками із захращеними всіляким мотлохом дворами й неораними городами. Навіть жилі дворища виглядали неохайно, адже старим господарям було дедалі важче надавати їм пристойного виду. Плодові дерева колгоспних садків здичавіли й поросли непрохідними кущами. Центр давно перетворився на звичайне перехрестя вулиць, колони колись величного клубу виглядали сиротливо з надщербленими цеглинами й облупленою фарбою на фасаді. На дверях бібліотеки висів великий чорний замок, як заключна крапка загального занепаду. Якись жартівники здерли з дорожнього знаку при в'їзді в село останній склад «ки», то й називалось тепер воно просто — «Василь». Але такого спокою і затишку, як тут, навряд чи можна було б знайти деінде. Млосні, тихі, наповнені буйною зеленню літні дні, довгі, оповиті туманами осінні вечори, іскристі, морозні, сніжні зими й соковиті дощові весни — це те, що ніколи не полишить схожі українські куточки.

Вуличка понад ставком нещодавно обросла новими дачами й оживала в теплу пору року, наповнюючись дитячим сміхом, музикою з програвачів і п'яним співом великих компаній. До холодів усе стихало, будинки зачиняли й лише подекуди вечорами світилися жовтими яскравими плямами вікна. Кам'яний одноповерховий будинок нічим не відрізнявся від сусідніх. Хіба що стояв віддалік, практично підпирючи поля з лісосмугами, та мав вигляд нежилого

й занедбаного. Нефарбований дерев'яний паркан замикав у неправильне коло порослий бур'янами двір. Де-не-де штахети прогнили й повідходили від металевого каркасу, даючи змогу бродячим тваринам знайти притулок і заховатись від негоди. У кутку вгадувався город, де вже давно нічого не висаджували. Дротяні напівкільця та рештки білого целофану теплиці самотньо стирчали посеред хаосу не зібраної колись і зітлілої від часу городини. Непотрібність завжди страшна. І сумна. Обійстя зникало, поступаючись часу й природі та забираючи із собою чийсь надії, мрії і сподівання.

Маленька товстувата Олена, вічно завита квітчатою червоною хустиною жіночка, все життя сусідила з будинком і звикла вважати його своїм. Немов пригрітим циганчам, яким потрібно час від часу опікуватись, та й мала з ним дивну єдність, адже почувалась такою ж самотньою і всіма покинутою. З вікна її кухні можна було бачити гараж, старий погріб і частину садка, саме де росли кущі малини та смородини. А коли підійти до паркану, то й увесь двір виднівся, як на долоні. Не те, що вона шпигувала, але нічого не відбувалось без пильного погляду звиклих до усмішки щілинок-очей.

Олена дорослішала, а дім старів і руйнувався. Спочатку там жили дід Степан із бабою Мокриною. У ті далекі роки жінчиного дитинства й молодості, вони здавались занадто сивими й немічними. Вічно сиділи на лавці під тином, виглядаючи щось вицвілими очима в далині. Молодшими жінка їх і не пам'ятала. Першим помер дід, а потім невдовзі і його дружина. Поховали обох якось швидко й не по-людськи, як казала їй мати, без обіду, довгої церковної служби й сліз осиротілих дітей. Потім до будинку в'їхала

пара, але пожили зовсім недовго, подались до міста шукати кращої долі. Десь тоді й Оленина матір пішла в засвіти, й почався одинокий шлях — її та забутого всіма двору. Ніби його хтось купував, іноді приїздив високий небалакучий чоловік щось лагодив, але так ніхто й не в'їхав. До тепер.

Жінка зав'язала фартух на чималому животі, й саме збиралась годувати курей — натерла гарбуза, змолотила кукурудзи й перемішала все у великому зеленому поржавілому знизу відрі, та сусідній двір знову відволік її увагу. Працюючи позмінно в колгоспі, де залишалось ще невелике поголів'я свиней і кури, вона поверталась додому по обіді, й уже декілька днів щось було не так. Невловимі зміни. Та сама хата й бур'яни, й город, і паркан — усе як зазвичай, але все-таки... Олена підійшла впритул, притиснувшись брудною курткою до тину між дворами, стала навшпиньки й почала уважно роздивлятись, її розпирала цікавість. Але — нічого. Зітхнула, махнула рукою, забурмотівши щось собі під носа, і заспішила далі поратись по господарству, поки остаточно не стемніло.

Того дня іще одні очі дивились на темні вікна будинку. Досконалий слух не лякали звуки ночі — знайома до останніх нот мелодія. Великий коричневий ніс піднявся догори й смачно вдихнув повітря. Кудлата голова завертілась, приношуючись. Загнуті на кінчиках вуха піднялись, і маленьке тільце на мить завмерло, вловивши новий запах. Собака постояв, раптом підібгав хвоста й швидко побіг геть, оминаючи пляму світла самотнього вуличного ліхтаря. Хвиля вітру погойдала плафон, вириваючи з темряви шматки спустілої вулиці, пройшлась сухим гіллям двору й зашаруділа далі недоглянутим дахом, бентежачи шумом спокій нового мешканця.